

UDK: 37.01

Xusnidaxon YULDASHEVA,
Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
E-mail: Xusnidayuldasheva244@gmail.com

PhD N. Annayeva taqrizi asosida

“BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING ILMIY-FALSAFIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI”

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning ilmiy-falsafiy dunyoqarashini rivojlantirishning metodologik asoslari tahlil qilinadi. Pedagogik jarayonda ilmiy va falsafiy tafakkurning ahamiyati, uning o‘qituvchilarni tayyorlashdagi o‘rni va ta’siri yoritiladi. Shuningdek, ilmiy-falsafiy dunyoqarashning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar, usullar hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Maqolada bo‘lajak pedagoglarda tanqidiy va tizimli tafakkurni shakllantirish, ilmiy dalillarga asoslangan qarashlarni rivojlantirish hamda falsafiy fikrlashni chuqurlashtirish muhimligi ta’kidlanadi. Shuningdek, pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlar va kreativ fikrlashning o‘rni, ta’lim jarayonida falsafiy bilimlarning integratsiyasi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Inson, dunyoqarash, falsafiy, ilmiy, metodologik, o‘qituvchi, talaba, bilim, idrok, ko‘nikma, malaka.

“METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPING THE SCIENTIFIC PHILOSOPHICAL WORLDVIEW OF FUTURE TEACHERS”

Annotation

This article analyzes the methodological foundations for developing the scientific and philosophical worldview of future educators. The significance of scientific and philosophical thinking in the pedagogical process, its role, and impact on teacher training are highlighted. Additionally, the factors influencing the formation of a scientific and philosophical worldview, the methods used, and the effectiveness of modern educational technologies are examined. The article emphasizes the importance of fostering critical and systematic thinking in future educators, developing evidence-based perspectives, and deepening philosophical reasoning. Furthermore, it discusses the role of innovative approaches and creative thinking in pedagogical activities, as well as the integration of philosophical knowledge into the educational process.

Key words: Person, worldview, philosophical, scientific, methodological, teacher, student, knowledge, perception, skills, qualifications.

«МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНО-ФИЛОСОФСКОГО МНЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ»

Аннотация

В данной статье анализируются методологические основы развития научно-философского мировоззрения будущих педагогов. Подчеркивается значимость научного и философского мышления в педагогическом процессе, его роль и влияние на подготовку учителей. Кроме того, рассматриваются факторы, влияющие на формирование научно-философского мировоззрения, используемые методы и эффективность современных образовательных технологий. В статье акцентируется внимание на важности формирования критического и системного мышления у будущих педагогов, развития основанных на доказательствах взглядов и углубления философского рассуждения. Кроме того, обсуждается роль инновационных подходов и креативного мышления в педагогической деятельности, а также интеграция философских знаний в образовательный процесс.

Ключевые слова: Человек, мировоззрение, философское, научное, методологическое, учитель, ученик, знание, восприятие, умение, мастерство.

Kirish. Jahonda bo‘lajak pedagoglarda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish masalalari dolzarblik kasb etmoqda. Xususan, Khan Academy, EDX-Garvard universiteti, SCROM (Shareable Content Object Reference Model, AQSH) o‘qitish jarayonini boshqarish tizimi, SMOOS kurslari o‘quv maqsadi ta’lim oluvchilar tomonidan belgilanib, materialni mustaqil o‘rganishning eng samarali usullarini qo‘llash orqali bo‘lajak mutaxassislarida ilmiy-falsafiy dunyoqarashni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, ilmiy-falsafiy dunyoqarashni falsafa fanini interfaol o‘qitish asosida rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish, dunyoning ilmiy manzarasini tushunish, borliqni, ijtimoiy munosabatlarni falsafiy idrok etish vazifalari ustuvorlik kasb etmoqda. Shu ma’noda, falsafa fanini yangicha yondashuvlar asosida o‘qitish orqali bo‘lajak pedagoglarda ilmiy-falsafiy dunyoqarashni rivojlantirish zarurati saqlanib qolmoqda. O‘zbekistonda oliy ta’lim muassasalarida xam talabalarning ilmiyfalsafiy dunyoqarashini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Muhtaram Prezidentimiz ta’kidlaganlaridek: “Butun kuch va salohiyatimizni yagona ulug‘ maqsadimiz –Yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaratayotgan

ekanmiz: Yosh avlodimizga –mening o‘g‘il-qizlarimga qaratayotganimiz: tomirlarida buyuk bobolarimizning g‘ayrat-

shijoati jo‘sh urib turgan aziz farzandlarim, sizlar Yangi O‘zbekistonni barpo etishda doimo oldingi safda bo‘lasizlar, deb ishonaman”.

Talabalarda ilmiy-falsafiy dunyoqarashni shakllantirish o‘ziga xos murakkab pedagogik jarayon bo‘lib, ularda yagona ilmiy ong, fikrlash madaniyati, hissiyotlar va hissiy munosabatlar, maqsadga intilish va erkin harakat qilish ko‘nikmasi qaror toptiriladi. Talabalar yangi bilimlarni o‘zlashtirishlari uchun yangi ilmiy dunyoqarashga ega bo‘lishlari talab qilinadi. Talabalarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish jarayonining asosiy maqsadi ularning bilimlarni ongli, tushungan holda o‘zlashtirishlari va tatbiq etish ko‘nikmalarini egallashlariga ko‘maklashishdan iboratdir. Chunki talabaning ilmiy dunyoqarashi unda tadqiqotchilik ko‘nikmalarining eng zarur elementlarini shakllantirish orqali vujudga keltiriladi.

Talabaning aqliy mehnat faoliyati ayrim tajribalar bilan chegaralanmaydi,

balki ba’zi hollarda tadqiqotchilik faoliyati bilan shug‘ullanish istagi pasayishi mumkin. Ta’lim jarayonida bunga alohida e’tibor qaratish lozim.

“Dunyoqarash – inson ma’naviyatining muhim tarkibiy qismi, olam va odam

haqida bir butun qarashlar, g'oyalar tizimini anglatadigan tushuncha" [] ekan, mazkur tushunchaning uzoq tarixga ega ekanligini e'tirof etish lozim.

Dunyoqarash negizida talabalar moddiy olam manzarasini to'liq tasavvur qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu har bir talabani olam va uning tarkibiy qismlari haqidagi tasavvuri bilan bog'liqdir. Har qanday moddiy olam manzarasining o'ziga xos jihati uning subyektiv aloqadorligidir. Har bir talabani olam haqidagi tasavvuri subyektiv xarakterga ega. Talaba tasavvurida olam yaxlit tarzda gavdalanadi. Talabani ongi mental mexanizm sifatida o'zlashtirilgan bilimlar va axborotlar yordamida barcha bo'shliqlarni to'ldirib boradi. Kundalik o'quv jarayonida bu o'zbek xalqining ijtimoiy tajribalari, talabani shaxsiy tasavvurlari, idrokining mahsuli, mustaqil ijodiy fikrlashi natijalari yordamida takomillashadi.

Shu tariqa talabalarning moddiy olam haqidagi tasavvurlari bilimlar, tajribalar, ishonchlar, idrok etilgan voqealardan iborat bo'ladi.

Adabiyotlar tahlili. Ilmiy-falsafiy dunyoqarashning mohiyati haqida turli manbalarda har xil yondashuvlar mavjud. Umuman olganda, bu tushuncha insonning borliq, tabiat, jamiyat va bilimga bo'lgan umumiy qarashlar tizimini ifodalaydi. Bo'lajak pedagoglarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, rivojlanayotgan ta'lim tizimini yaratish va o'rganishga G.S.Altshuller, Sh.A.Amonashvili, P.Y.Galperin, V.V.Davidov, YE.V.Vlasova, Y.A.Komenskiy, V.A.Slastenin, K.D.Ushinskiy, V.F.Shatalov, D.B.Elkonin kabi olimlar ishlari bag'ishlangan.

Ilmiy dunyoqarashning psixologik-pedagogik asoslarini Y.K.Babanskiy, N.A.Menchinskaya, E.I.Monoszon, A.V.Usova va boshqa olimlar ishlari o'rganilgan. Respublikamiz olimlaridan B.Mirzaxmedov, M.Djorayev, R.Bekjonov, B.Axmado'jayev, A.Boydadeyev, S.Qahhorov va boshqalar tomonidan ilmiy bilishning metodologiyasiga oid tadqiqot ishlari olib borilgan.

Respublikamiz olimlari B.Mirzaxmedov, M.Djorayev, R.Bekjonov, B.Axmado'jayev, A.Boydadeyev, S.Qahhorov va boshqalar tomonidan ilmiy bilishning metodologiyasiga oid tadqiqot ishlari olib borilgan. Nazarov Q., Nosirov A "Pedagogika nazaryasi va amalyoti" manbasida pedagoglarning umumiy dunyoqarashi va ilmiy tafakkurni rivojlantirish bo'yicha yondashuvlar bayon etilgan. Atrofimizda sodir bo'layotgan tabiat hodisalar va jarayonlarni bilishning metodologik asosini, bir – birini to'ldiruvchi ilmiy bilishning nazariy (ilmiy abstraksiya, fikriy modellar, ilmiy g'oyalar va gipotezalar) va empirik (kuzatish, eksperiment o'tkazish, ilmiy faktlar asosida olingan natijalarning bayoni, tahlil va umumlashtirish) metodlarining birligini tashkil qiladi. Mazkur metodlar talabalarda ilmiy dunyoqarashning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarda ilmiy dunyoqarashni shakllanishi ularni bugungi kun talabi darajasida pedagog hodim bo'lishi uchun samarali yondashuvdir. Bo'lajak pedagoglarni xar tomonlama aql zakovatli, yuksak bilimli qilib tarbiyalashimizda ularning falsafiy fikrlashiga alohida e'tibor qaratishimiz lozim. Yurtimizda ta'lim tizimida bu borada samarali ishlar olib borilmoqda.

Tahlil va natijalar. Talabalar har doim o'z nuqtai nazarlarining qat'iyiligi va muntazamliligini amaliy tajribalarida sinab ko'rishlari lozim. Talabalar ilmiy dunyoqarashlarining chuqurligi yoki o'zgaruvchanligi ularning o'zlariga xosliklari bilan bog'liq. Shu bilan bir qatorda, atrofdagilar, ota-onalar, o'qituvchilar talabadagi qat'iyatni qo'llab-quvvatlashlari, talabalar esa, o'znavbatida, o'z kamchiliklarini tuzatish zarurligini bilishlari lozim. I.S.Kon talabalarning dunyoqarashlarini ularida aniq nuqtai nazarlarning mavjudligi bilan bog'lagan holda talqin etadilar. Ayniqsa, talaba o'z kasbiy faoliyati sohasini aniqlash vaqtida bu narsa yaqqol ko'rinadi. Undagi ilmiy dunyoqarashlar ma'naviy jihatdan o'z-o'zini anglashko'nikmasining shakllanishiga ko'maklashadi. Talabalar o'z nuqtai nazarlarini oydinlashtirishlarida dunyoqarash aniqlashtiruvchi hamda yo'naltiruvchi kuchga ega. Insonning obyektiv borliqqa nisbatan munosabatlari, bu jarayonda maqsadlar va vazifalarning qo'yilishi natijasida, ularning dunyoqarashida muayyan sifat o'zgarishlari vujudga keladi. Talabalar o'z dunyoqarashlarini belgilovchi nuqtai nazarlarni anglashlari natijasida rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayonda talabalarning shaxsiy hamda ijtimoiy

qiziqishlari, manfaatlari uyg'un tarzda namoyon bo'ladi va ular muayyan faoliyatga nisbatan qiziqish vujudga keladi. Ular amaliy faoliyatlarini mohiyatini anglay boshlaydilar.

Dunyoqarash – bu nafaqat mazmun, balki haqiqatni anglash usuli, shuningdek faoliyatning mohiyatini belgilaydigan hayot tamoyillari bo'lib olam haqidagi g'oyalarning tabiati ma'lum maqsadlarni belgilashga yordam beradi, ularni umumlashtirishdan umumiy hayot rejasi, dunyoqarashga ta'sirchan kuch beradigan g'oyalar shakllanadi. Dunyoqarash juda katta amaliy hayotiy ma'noga ega. Bu xulq-atvor normalariga, insonning mehnatga bo'lgan munosabatiga, boshqa odamlarga, hayotiy intilishlar tabiatiga, uning hayotiga, didi va manfaatlariga ta'sir qiladi.

Talabalarning ilmiy dunyoqarashi uyg'unlashish xarakteriga ega. YA'ni, talabalar ilmiy dunyoqarashi zaminida ularning nuqtai nazarlari, tanlovlari, o'ziga xosliklari, yetakchi imkoniyatlari, ongillik darajalari, baholovchi munosabatlari, obyektiv qonuniyatlarni tushunish ko'lamlari, barqaror mayllari, maqsadlari, qiziqishlari hamda hissiy, intellektual quvvatlari ifodalangan bo'ladi. Subyekt-subyekt munosabatlari doirasida talabalarda ilmiy dunyoqarashning o'ziga xos jihatlari to'laqonli tarzda shakllantiriladi. Ular sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin: aniq tarzda mavjud bo'lgan holatlar; faoliyat jarayonida talabalarning o'zlariga bog'liq bo'lgan holatlar; talabalarning imkoniyatlarini harakatga keltiruvchi holatlar. Bunday ta'sirlar natijasida talabalar faol harakat qila boshlaydilar. Talabalarning ilmiy dunyoqarashlari o'quv jarayonining shakllari va mazmuni, ba'zan esa, o'qituvchining faoliyat maromiga ham ta'sir ko'rsatadi. O'quv jarayonida shaxsga yo'naltirilgan subyekt-subyekt munosabatlari doirasini kengaytiradi. Dunyoqarash masalalarini tadqiq qilish bo'yicha bir qancha tadqiqotlarning olib borishiga qaramasdan, bugungi kunda ilmiy dunyoqarash muammolari o'zining dolzarbligini yo'qotganligicha yo'q. Mazkur muammo bugungi kunda jadalik bilan o'zgarayotgan olamda nafaqat tabiat haqidagi bilimlarni ma'lum bir qolipga keltirib qolmasdan, balki insonning zamonga moslashtirishda dunyoqarashni kompetentlik darajasida shakllantirilishini talab qiladi. Jamiyatning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli, mamlakat

mustaqilligi va bozor iqtisodiyotiga mos ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni shakllantirish

- zamon talablariga javob beradigan, malakali, har tomonlama bilimga, zamonaviy

ilmiy dunyoqarashga ega bo'lgan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash va mazkur jarayon samaradorligini ta'minlash uzluksiz ta'lim mazmunini

takomillashtirishni taqozo etmoqda

Talabalarning dunyoqarashini shakllantirishda falsafiy fanlarni, ayniqsa, falsafaning o'rni, jamiyatdagi ahamiyati katta. Dunyoqarashning ba'zi bir muhim masalalariga (ilmiy-tadqiqot metodining vujudga kelishi, olamga ilmiy qarashning mohiyati va ilmiy bilimlarning amaliy maqsadlar uchun qo'llanilishi) falsafa o'qitishda talabalarning e'tiborini jalb qilinishi maqsadga muvofiq. Masalan, olamning ontologik manzarasi haqidagi mavzuda o'qituvchi ilmiy bilimlardan va foydalaniladigan metodlardan kelib chiqqan holda, dunyoviy muammolar, falsafaviy xulosalarga e'tiborni qaratish lozim. Talabalar dunyoqarashining ilmiyligiga olib keluvchi savollarga (Borliq nima, u qanday paydo bo'lgan?, Koinot qanday paydo bo'lgan? Hayotning mohiyati nima? Dunyodagi hamma voqealar qaysi prinsiplarga, asosan, boshqariladi? kabi) katta e'tibor qaratilishi kerak. Ilmiy-falsafiy dunyoqarashni rivojlantirish metodologik asoslari turli ilmiy

yondashuvlarga tayanadi.

Ilmiy bilimlarni falsafiy mushohada qilishning asosiy metodologik tamoyillari

quyidagilardir:

- dialektik tafakkur usullaridan foydalanish;
- mantiqiy tahlil qilish;
- ko'nikmalarini shakllantirish.

Shu bilan birga, tajriba-sinov usullari, interfaol o'qitish metodlari va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Metodologik yondashuvlar ilmiy bilishning samaradorligini oshiradi. Dialektik

metod – ilmiy bilishning umumiy qonuniyatlari asosida har qanday jarayonni o'rganish. Dialektika har qanday hodisa yoki tushunchaning doimiy o'zgarishda ekanligini ta'kidlaydi. Masalan: ta'lim tizimi yildan yilga rivojlanib, yangi metod va texnologiyalar bilan boyib boradi.

Germenevtik yondashuv – ilmiy-falsafiy matnlarni talqin qilish va tushunish

orqali pedagogik tafakkurni shakllantirish. O'qituvchi yoki tadqiqotchi har qanday

matni yoki tushunchani oddiygina o'qib chiqish emas, balki uni chuqur anglashga, yashirin ma'nolarini ochib berishga harakat qiladi.

Konstruktivistik metod – bilimni faollik va ijodkorlik orqali o'zlashtirishga

asoslangan yondashuv. Ushbu metodga ko'ra, bilimlar o'quvchilarga o'qituvchi tomonidan bevosita berilmaydi, balki ular muammolarni hal qilish, tajriba va muloqot orqali o'z bilimlarini shakllantiradilar. Konstruktivistik metodning ta'lim va pedagogikadagi ahamiyati juda katta. Xususan, talabalar mustaqil fikrlashni o'rganadi, o'quv jarayoni qiziqarli va intraktiv bo'ladi, muammolarni hal qilish ko'nikmalari rivojlanadi va har bir o'quvchi o'z individual o'rganish usuliga ega bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilganda, falsafiy fikrlash va ijodiy qobiliyat ijtimoiy hayot sharoitlari asosida vujudga keladi va

ijtimoiy amaliyot mahsuloti hisoblangan so'z, tushunchalar, mantiqlar asosida amalga oshiriladi. Fikrlashning manbai sezgi hisoblansa-da, u bevosita sezgining in'ikosi chegarasidan chiqadi va inson bevosita qabul qila olmaydigan haqiqiy dunyoning shunday obyektlari, xossalari, munosabatlari haqida bilim olishga imkon beradi. Bo'lajak pedagoglarning ilmiyfalsafiy dunyoqarashini rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Chunki pedagogik faoliyat nafaqat bilim berish, balki jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan ongli va ijodkor shaxslarni shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Shunday ekan, kelajak pedagoglari ilmiy-falsafiy tafakkurni rivojlantirish orqali dunyoqarashini kengaytirishi, tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishi va ta'lim jarayonini samarali tashkil eta olishi lozim.

Bo'lajak pedagoglarning ilmiy-falsafiy dunyoqarashini rivojlantirish ularning kasbiy mahorati, ijodkorligi va innovatsion yondashuvlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, pedagogik ta'lim tizimida ilmiy-falsafiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bo'lajak pedagoglarning ilmiyfalsafiy dunyoqarashini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu jarayon o'qituvchilarning nafaqat o'z mutaxassisligi bo'yicha bilim olishlarini, balki ilmiy tafakkur, falsafiy yondashuv va metodologik qarashlarni o'zlashtirishlarini ham talab qiladi.

ADABIYOTLAR

1. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo'lini qat'iy davom ettiramiz" Sh.Mirziyoyev 06.11.2021
2. Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати // тузувчи ва масъул муҳаррир Қ.Назаров. – Т.: Фафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2010. – 146 б.
3. Кон И.С. Психология ранней юности. –М., 1999. – С. 96-186.
4. Тугалов Ф.Қ., Бекмирзаев Р.Н. Табиий билимларнинг талабалар илмий дунёқарашини шакллантиришдаги ўрни (физика фани мисолида) // Педагогика. Илмий – назарий ва методик журнал. – Тошкент. – 2018. –4-сон – Б.